

JIGAR, ME'DA OSTI BEZI VA TALOQNING ANATOMIK-FIZIOLOGIK AHAMIYATI

Abdusamadova Maxruza

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Davolash ishi yo'nalishi talabasi

Rajabaliyeva Sarvinoz

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Davolash ishi yo'nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Kibriyeva Maxfirat

Termiz iqtisodiyot va servis universitetida o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada jigar, me'da osti bezi va taloqning tuzilishi, funksional aloqadorligi hamda klinik-amaliy ahamiyati IMRAD talablari asosida tahlil qilindi. Mavzu uch a'zoni alohida tasvirlash bilan cheklanmaydi: jigar metabolik va detoksikatsion markaz, me'da osti bezi hazm fermentlari hamda gormonal nazorat manbai, taloq esa immun-gematologik nazorat a'zosi sifatida qaraldi. Ilmiy tahlil shuni ko'rsatadiki, bu tuzilmalar qorin bo'shlig'ida joylashgan oddiy anatomik birliklar emas, balki ovqat hazm qilish, qon aylanishi, immun javob va modda almashinuvining o'zaro bog'langan tizimini tashkil etadi.

Kalit so'zlar: jigar, me'da osti bezi, taloq, anatomiya, fiziologiya, metabolizm, immunitet, hazm tizimi.

Kirish. Jigar, me'da osti bezi va taloq inson organizmidagi eng muhim parenximatoz a'zolar sirasiga kiradi. Ularning umumiy jihati shundaki, uchalasi ham qorin bo'shlig'ida joylashgan, kuchli qon ta'minotiga ega va organizmning ichki muhit barqarorligini saqlashda bevosita ishtirok etadi. Biroq ularning vazifasi bir xil emas: jigar safro ishlab chiqaradi, oqsil, yog' va uglevod almashinuvini boshqaradi, toksik moddalarning zararsizlantirilishida qatnashadi; me'da osti bezi ekzokrin yo'l bilan hazm fermentlarini, endokrin yo'l bilan insulin va glyukagonni ajratadi; taloq esa qondagi eskirgan eritrotsitlarni parchalash, limfotsitlar yetilishi va immun kuzatuv jarayonlarida muhim rol o'ynaydi¹. Shuning uchun bu a'zolari faqat nomma-nom yodlash emas, balki ularni yagona funksional kompleks sifatida tushunish tibbiy ta'limda ancha samaraliroqdir.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, jigar, me'da osti bezi va taloq kasalliklari ko'pincha bir-biriga yaqin klinik belgilar bilan namoyon bo'ladi: qorin og'rig'i, dispepsiya, teri rangining o'zgarishi, umumiy holsizlik, laborator ko'rsatkichlardagi siljishlar. Masalan, jigar faoliyati buzilganda bilirubin va transaminazalar o'zgaradi, me'da osti bezida yallig'lanish bo'lsa amilaza-lipaza darajasi oshishi mumkin, taloq kattalashganda esa qon hujayralari soni kamayishi kuzatiladi. Demak, anatomiya va fiziologiyani chuqur bilmasdan turib, klinik fikrlash to'liq shakllanmaydi.

Metodologiya. Maqola tavsifiy-tahliliy usulda yozildi. Tahlil uchun odam anatomiyasi, normal fiziologiya, ovqat hazm qilish fiziologiyasi va tibbiy patologiya bo'yicha o'zbek tilidagi o'quv adabiyotlarida berilgan ma'lumotlar umumlashtirildi². Yondashuv uch bosqichda olib borildi: birinchi bosqichda a'zolarning anatomik joylashuvi va tuzilishi ajratildi; ikkinchi bosqichda ularning asosiy fiziologik vazifalari solishtirildi; uchinchi bosqichda klinik-amaliy ahamiyati baholandi. Bunday metod mavzuni quruq anatomik tasvirdan chiqarib, a'zolar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini ko'rsatishga imkon beradi.

Tahlilda asosiy mezon sifatida uch ko'rsatkich olindi: a'zoning tuzilish xususiyati, modda almashinuvidagi vazifasi va kasallik belgilarida aks etuvchi klinik qiymati. Bu yondashuv talaba uchun ham, amaliy tibbiyotga tayyorlanayotgan o'quvchi uchun ham foydali: chunki u a'zoni alohida rasm sifatida emas, balki ishlayotgan biologik tizim sifatida tasavvur qilishga yordam beradi.

Natijalar. Tahlil natijasida jigar eng yirik metabolik markaz sifatida ajralib turishi aniqlandi. U organizmga ovqat bilan kirgan moddalarni qayta ishlaydi, glikogen zaxirasini yaratadi, plazma oqsillarini sintez qiladi, safro orqali yog'lar hazmiga sharoit yaratadi va ichakdan kelgan toksik mahsulotlarni zararsizlantirishda qatnashadi. Jigar darvoza venasi orqali ichakdan keluvchi qonni qabul qilgani sababli ovqat hazm qilish tizimi bilan bevosita funksional bog'langan³. Bu jihat jigarni oddiy bez emas, balki ichki muhitni nazorat qiluvchi markazga aylantiradi.

Me'da osti bezi ikki tomonlama vazifa bajaradi. Uning ekzokrin qismi tripsin, lipaza, amilaza kabi fermentlar orqali oqsil, yog' va uglevodlarning parchalanishida qatnashadi. Endokrin qismi esa Langerhans orolchalari orqali insulin va glyukagon ishlab chiqarib, qonda glyukoza miqdorini boshqaradi. Shu bois me'da osti bezining zararlanishi faqat hazm buzilishi bilan emas, balki uglevod almashinuvi buzilishi bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin⁴. Taloq esa hazm tizimiga bevosita ferment ajratmasa-da, qon va immun tizim uchun muhim filtr vazifasini bajaradi: u eskirgan eritrotsitlarni

yo‘qotadi, limfoid hujayralar orqali immun javobni qo‘llab-quvvatlaydi va ayrim holatlarda qon zaxirasi sifatida ham xizmat qiladi.

1-jadval. Jigar, me‘da osti bezi va taloqning ilmiy-tahliliy solishtirmasi

A‘zo	Asosiy anatomik belgi	Yetakchi fiziologik vazifa	Klinik ahamiyati
Jigar	O‘ng qovurg‘a ostida joylashgan yirik parenximatoz a‘zo	Metabolizm, safro hosil qilish, detoksikatsiya	Gepatit, sirroz, sariqlik va metabolik buzilishlarda asosiy nishon
Me‘da osti bezi	Me‘da orqasida joylashgan aralash bez	Hazm fermentlari, insulin va glyukagon sekretsiyasi	Pankreatit, diabet, maldigestiya holatlarida muhim
Taloq	Chap qovurg‘a ostida joylashgan limfoid-parenximatoz a‘zo	Qon filtri, immun nazorat, eritrotsitlar parchalanishi	Splenomegaliya, anemiya, infeksiyon jarayonlarda diagnostik belgi

Muhokama. Uch a‘zoning o‘zaro bog‘liqligi ayniqsa hazm va qon aylanish tizimlari kesishgan joyda ko‘rinadi. Me‘da osti bezidan ajralgan fermentlar ichakda oziq moddalarni parchalasa, shu moddalarning so‘rilgan qismi darvoza venasi orqali jigarga boradi. Jigar bu moddalardan energiya zaxirasi, oqsil komponentlari va biokimyoviy vositachilarni hosil qiladi. Taloq esa qon tarkibini nazorat qilib, organizmning infeksiyaga qarshi javobini kuchaytiradi. Shunday qilib, me‘da osti bezi oziqni kimyoviy jihatdan tayyorlaydi, jigar uni metabolik jihatdan boshqaradi, taloq esa qon-immun muhitining sifatini kuzatadi.

Biroq bu mavzuni o‘qitishda ko‘p uchraydigan xato bor: uch a‘zo faqat joylashuvi bo‘yicha yodlatiladi. Bu yondashuv zaif, chunki talaba kasallik belgilarining mantiqini tushunmaydi. Masalan, jigar zararlanganda nega sariqlik paydo bo‘lishi, me‘da osti bezi yallig‘langanda nega yog‘li ovqat yomon hazm bo‘lishi yoki taloq kattalashganda nega qon hujayralari kamayishi mumkinligini izohlash uchun

oddiy topografiya yetarli emas. Tizimli yondashuv esa anatomik faktni fiziologik oqibat bilan bog'laydi.

Ilmiy jihatdan eng muhim xulosa shuki, jigar, me'da osti bezi va taloqning har biri alohida kasallanishi mumkin, lekin ularning klinik bahosi ko'pincha kompleks o'rganishni talab qiladi. Laborator tahlillar, ultratovush tekshiruvi va klinik ko'rik birini to'ldiradi. Bitta ko'rsatkichga tayanib hukm chiqarish xato bo'ladi; masalan, qorin og'rig'i faqat me'da osti bezi bilan, holsizlik faqat taloq bilan, sariqlik esa faqat jigar bilan bog'liq deb soddalashtirish to'g'ri emas. Har bir belgi umumiy tizim ichida baholanishi kerak⁵.

Xulosa. Jigar, me'da osti bezi va taloq inson organizmida turli, ammo o'zaro bog'liq vazifalarni bajaradi. Jigar metabolik markaz va detoksikasiya a'zosi, me'da osti bezi hazm va endokrin boshqaruv bezi, taloq esa immun-gematologik nazorat a'zosi sifatida ajralib turadi. Ularning ilmiy tahlili shuni ko'rsatadiki, bu a'zolarni faqat anatomik joylashuv asosida emas, balki fiziologik jarayonlar va klinik belgilar bilan bog'lab o'rganish zarur. Eng kichik amaliy takomillashtirish shuki: mavzu dars jarayonida jadval, funksional sxema va klinik misollar orqali tushuntirilsa, o'quvchi faktlarni yodlamaydi, balki ularning tibbiy mantiqini anglaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedov A.G. Odam anatomiyasi. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005.
2. Ahmedov N.K., Ziyamutdinova G.X. Anatomiya, fiziologiya va patologiya. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
3. Kuchkarova L., Qurbonov Sh. Ovqat hazm qilish va ovqatlanish fiziologiyasi. Toshkent.
4. Sagatov T.A. Odam anatomiyasi. Toshkent, 2011.
5. Po'latov X.X., Berdiyev O.V., Ziyoyeva G.P., Hojiyev D.Y. Jigar, me'da osti bezi, taloq anatomiyasi. Toshkent tibbiyot akademiyasi elektron resursi, 2023.
6. Mirsharipov O'., Rasulov H. va boshqalar. Anatomiya. 1-jild. Toshkent: Excellent Polygraphy.